

Uluslararası Ticaret, Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi İlişkisi: Türkiye Örneği

İhsan Denli¹

Özet

Günümüzde sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uluslararası ticaretin dinamikleri ve yeşil ekonominin ortaya çıkışı, ülkelerin kalkınma stratejilerinde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çalışmada, uluslararası ticaret, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi kavramların önemi, temel amaçları, gelişim süreci ve boyutları ele alınarak, Türkiye'nin Kalkınma Planları çerçevesinde yeşil ekonomi politikalarının gelişimi ve uygulanabilirliği incelenmektedir. Çalışma, bu üç kavramın teorik temellerini analiz ederek Türkiye'nin kalkınma planlarında yeşil ekonomiye ilişkin politikaların gelişimini değerlendirmekte ve literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmada, nitel yöntemlerden doküman analiz tekniği uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, yeşil ekonomiye dayalı sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için kamu sektörü, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve araştırma merkezlerinin ortak bir vizyonla işbirliği yapmaları gerektiği ortaya konulmuştur.

1. Giriş

Günümüzde ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleri, çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle birlikte ele alınmak zorundadır. Hızla artan küresel nüfus, doğal kaynakların aşırı kullanımı, kaynakların kıt olma sorunu ve çevresel bozulmalar, geleneksel kalkınma yaklaşımlarının sürdürülebilir olmadığı gerçeğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyümenin çevresel ve sosyal sorumluluklarla dengelenmesini hedefleyen bütüncül bir yaklaşım olarak önem kazanmıştır. 1987 Brundtland Raporu'nda temelleri atılan bu kavram, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz ardı etmeden bugünün gereksinimlerini karşılamayı amaçlamaktadır.

1 Dr Öğr Gör., Şirnak Üniversitesi, Cizre Meslek Yüksekokulu, ihsandenli@sirnak.edu.tr, 0000-0001-5128-4486.

Sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan bağlantılı bir diğer önemli kavram ise yeşil ekonomidir. Yeşil ekonomi, çevre dostu üretim süreçleri, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, toplumun refah seviyesini artırma ve karbon salınımının azaltılması gibi uygulamaları teşvik eden bir ekonomik model olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel ekonomik büyüme anlayışının aksine, yeşil ekonomi doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını, çevresel risklerin minimize edilmesini ve sosyal refahın artırılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda, yeşil ekonomi kavramı, sürdürülebilir kalkınmanın uygulanabilirliğini sağlayan temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi yaklaşımların dönüşümünün sağlayıcısı ise uluslararası ticarettir. Çünkü hem çevreyi koruyan ürünlerin ve teknolojilerin uluslararası alanda talebini artırırken; aynı zamanda doğaya zarar veren üretim ve lojistik faaliyetleri çevre dostu politikalarla önleyerek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında rol oynamaktadır.

Çalışmanın amacı, uluslararası ticaret, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi kavramların önemi, temel hedefleri, gelişimi ve boyutları açısından ele alarak Türkiye'nin Kalkınma Planları çerçevesinde yeşil ekonomi politikalarının gelişimi ve uygulanabilirliği konusundaki gelişmelerini değerlendirmektir. Çalışma, uluslararası ticaret, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonominin bilimsel temellerini analiz ederek, Türkiye'nin Kalkınma Planları çerçevesinde yeşil ekonomi uygulamaları konusunda mevcut literatüre katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği uygulanmaktadır. Çalışmada, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi kavramlarını teorik ve kavramsal çerçevede ele almakta, tarihsel süreç içerisindeki gelişimini incelemekte ve bu kavramların uluslararası ticaret ile ilişkisi ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türkiye'de kalkınma planlarında yeşil ekonominin nasıl ele alındığını ve bu sürecin finansmanını değerlendirmektedir.

2. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramsal Çerçeve

Sürdürülebilir kalkınma kavramını ilk kez literatüre kazandıran 1987 yılında Brundtland Raporu ile Gro Harlem Brundtland olmuştur (Özmehmet, 2008: 5-11). Sürdürülebilir kalkınma kavramı zaman içinde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ancak literatürde en yaygın kabul gören tanım, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayımlanan Ortak Geleceğimiz raporunda yer almaktadır. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma; “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama imkânını riske atmadan karşılamak” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu tanım, özellikle yoksul kesimlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilmesini ve çevrenin hem günümüz hem de gelecekteki ihtiyaçları karşılayabilme kapasitesinin değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (WCED, 1987: 43). Pearce, Markandya ve Barbier (1989), sürdürülebilir kalkınmanın temelinde, gelirdeki reel artışın sağlanması, kaliteli bir eğitim düzeyine erişim, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve hayat standartlarının yükseltilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, daha etkin işleyen sosyal ve ekonomik sistemlerin oluşturulmasının sürdürülebilir kalkınma için kritik bir gereklilik olduğunu ifade etmişlerdir (Klarin, 2018: 77). Diesendorf (2000), sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarına vurgu yapmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı doğal çevrenin korunmasını ve sosyal adaletin sağlanmasını destekleyen her türlü sosyal ve ekonomik kalkınma şeklinde tanımlanmıştır (Diesendorf, 2000: 22-24). Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca ekonomik boyutuyla değil aynı zamanda çevresel ve sosyal boyutlarının da bir arada değerlendirildiği bütüncül bir yapıyı ifade etmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın temel amacı, küresel ölçekte farkındalık oluşturarak toplumsal, ekonomik ve çevresel sorunları bütüncül bir yaklaşımla ele almak ve bu sorunların çözümüne yönelik karar alıcıları sürdürülebilir kalkınma hedeflerini benimsemeye teşvik etmektir. Bu süreç, hem günümüz hem de gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya inşa edilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu amaca ulaşmak için belirlenen hedefler, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ortaya konulmaktadır. BM, sürdürülebilir kalkınma amacı doğrultusunda, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları bütünsel bir şekilde ele alan Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini belirlemiştir. Bu hedefler, dünya genelinde eşitlik, yoksulluğun önlenmesi, açlığın ortadan kaldırılması, kaliteli bir eğitim, yaşam ve sağlık, temiz su, enerji, sanayi ve altyapı, ekonomik büyüme, refah ve çevre koruması sağlamak için bir yol haritası sunmakta ve ülkeler arasındaki işbirliğini teşvik etmektedir. Bu temel hedeflerin 2016 yılında uygulamaya girerek 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (UN, 2015: 1).

İnsan nüfusun hızla artması ile tüketimin artması, enerji miktarını da artırmıştır. Enerjinin daha çok fosil yakıtların kullanılmasından meydana geldiği düşünüldüğünde atmosfere yayılan sera gazı nedeniyle insanların geleceği tehlike altına girmektedir (Tanç ve Ekinler, 2022: 1877). Bu durum kuşaklararası eşitlik için tehlike arz etmektedir. Nitekim sürdürülebilir kalkınmanın temel amaçlarından biri olan kuşaklararası eşitlik, her neslin kendisinden sonra gelen kuşaklara, aynı refah seviyesini veya eşit fırsatları bırakabilmesini ifade eder. Bu hedefin gerçekleştirilmesi, doğanın korunması

ve doğal kaynakların sürdürülebilirlik ilkelerine uygun bir şekilde yönetilmesi ile mümkün olacaktır.

Sürdürülebilirlik kavramı, ilk kez 1700 ve 1800 yıllarında bilimsel çalışmalar ortaya koyan iktisatçıların doğal kaynakların sınırsız olmadığına yönelik görüşleriyle akademik literatüre girmiş olsa da, uluslararası düzeyde önem kazanması ve bu kavramın ortaya çıkışı 1900'lü yıllara dayanmaktadır (Yeni, 2014: 183-184). 1960'lı yıllarda giderek artan çevresel farkındalık, 1968'de Roma Kulübü'nün kurulmasıyla daha da güçlenmiş ve bu gelişme, sürdürülebilir kalkınma sürecinin temellerini atmada önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç, ekonomik büyümeyi doğal kaynaklarla uyumlu bir şekilde sürdürülebilmenin mümkün olduğu yönündeki anlayışın küresel ölçekte yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır (Şahinöz, 2019: 98).

Sanayi Devrimi'nin ardından yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları, kıt kaynaklara sahip bir dünyada endişeleri artırsa da, bu konu 1960'lı yıllardan itibaren daha fazla dikkate alınmaya başlanmıştır. 1970'lerden sonra ise küresel düzeyde çevre ve kalkınma politikalarına ilişkin ciddi adımlar atılmış, bu doğrultuda uluslararası platformlarda bir dizi önemli toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamdaki ilk adımlardan biri, 1972 BM Stockholm Konferansı olmuştur. Bu konferans, doğal kaynakların korunması gerekliliğini vurgulayan ilk büyük uluslararası etkinliklerden biri olarak kabul edilmektedir. Konferansta, gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma konusunda karşılaştıkları zorluklar ile gelişmiş ülkelerin bilinçsiz teknolojik gelişiminin neden olduğu çevresel sorunlar ele alınmıştır (Özmehmet, 2008: 5-11).

Sürdürülebilir kalkınmanın küresel bir boyut kazanması ise, 1992 yılında Brezilya'da düzenlenen Rio Konferansı ile gerçekleşmiştir. 178 ülkenin katılımıyla düzenlenen bu konferansta, bireylerin doğa ile uyumlu bir şekilde yaşama hakkının temel bir ilke olduğu vurgulanmış ve sürdürülebilir kalkınmanın bu çerçeveye içinde değerlendirilmesi gerekliliği benimsenmiştir. Bu kapsamda kabul edilen belgelerden biri olan Rio Deklarasyonu, çevresel ve ekonomik süreçleri birleştiren temel ilkeleri ortaya koyarken, Gündem 21 planı ise sürdürülebilir kalkınmaya yönelik eylem planı niteliğinde olmuştur (Bozdoğan, 2005: 1020). Bunu izleyen yıllarda 1994 Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1996 Habitat II Konferansı, 1997 Rio+5 Oturumu, 2000 BM Binyıl Kalkınma Hedefleri Zirvesi, 2002 Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ve 2012 Rio+20 Konferansı gibi çalışmalar sürdürülebilir kalkınma alanındaki çalışmaların bu konunun uluslararası politikalarda önem kazanmasına katkı sağlamıştır (Özmehmet, 2008: 5-11). Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma kavramı zaman içinde çevresel, ekonomik ve sosyal

boyutlarıyla küresel gündemin önemli bir parçası haline gelmiştir. Tarihsel gelişimi değerlendirildiğinde, bu kavramın, uluslararası düzeyde giderek daha fazla önem kazanan bir politika odağı haline geldiği görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlar arasında denge kurarak hem mevcut hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlar. Bu bağlamda, yenilenebilir enerji kullanımı, iklim değişikliğiyle mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve doğal kaynakların korunması önem taşımaktadır (Sachs, 2015: 211). Diğer bir değişle sürdürülebilir kalkınma, mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan doğal kaynakları korumayı hedefleyen bir yaklaşım olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca çevresel bir olgu olmayıp, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları olan bütüncül bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır (Sinemilloğlu, 2009: 251).

Sürdürülebilir kalkınma olgusunun temel üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar: ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları bulunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu, kaynakların tükenme olasılığını göz önünde bulundurarak doğal kaynakların kendini yenileme kapasitesine dayalı bir ekonomi modeli oluşturmayı hedefler. Bu yaklaşım, sermayenin korunması ve ekonomik faaliyetlerin uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanmasını hedefler. Bu bağlamda, doğal kaynakların etkin ve yenilikçi bir şekilde kullanılması kritik öneme sahiptir (Bilgili, 2017: 563).

Sürdürülebilir kalkınmanın diğer bir boyutu çevresel sürdürülebilirlik, ekosistemlerin devamlılığını sağlama ve doğal kaynakların sorumlu bir şekilde yönetilmesini amaçlar. Bu boyut, yenilebilir kaynakların tüketimine odaklanırken, yenilenemez kaynakların yalnızca yerine koyulabilir şekilde kullanılmasını savunur (Özmete, 2010: 81).

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu, bireylerin temel gereksinimlerini karşılamayı, toplumsal refahı artırmayı ve gelecekte oluşabilecek sosyal sorunları önlemeyi hedefler. Bu boyut, kaynakların korunması ve geliştirilmesiyle toplumun maddi, kültürel ve sosyal alanlarda daha yüksek bir hayat standardına ulaşmasını sağlamayı amaçlar. Aynı zamanda, toplumla sürekli bir ilişki içinde olmayı ve bu süreçte bireylerin hayat kalitesini artırmayı önceliklendirir (Bilgili, 2017: 565). Bu çerçevede, uluslararası finansal raporlama standartlarının (IFRS) benimsenmesi, şeffaflığı artırarak bilgi asimetrisini azaltmakta ve dış ticaretin verimliliğini artırarak toplumsal refaha dolaylı katkı sunmaktadır. Böylece, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve ekonomik boyutları arasında kurumsal güven ve

kaynak etkinliği üzerinden güçlü bir bağ kurulmaktadır (Çatuk & Uygur, 2025).

3. Yeşil Ekonomi Kavramsal Çerçeve

Yeşil ekonomi kavramı, insanı ve doğayı korumayı amaçlayan, doğal kaynaklara yönelik kontrolsüz müdahaleleri önlemeyi hedefleyen ve insan merkezli bir tüketim anlayışını benimseyen bir ekonomik modeldir. Geleneksel ekonomik modelinin aksine, yalnızca büyümeye odaklanan yaklaşımları reddeder (Aşıcı ve Şahin, 2021: 22-24). Diğer bir değişle yeşil ekonomi, çevresel sürdürülebilirliği temel alarak emisyon ve kirliliğin azaltılmasını hedefleyen, enerji ve doğal kaynakların verimli kullanımını teşvik eden ve aynı zamanda insan refahını artırmayı amaçlayan bir ekonomik model olarak tanımlanmaktadır (Diyar vd., 2014: 695-696). Yeşil ekonomi kavramı ile ilgili bir tanım da Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından tanımlanmıştır. UNEP'e göre yeşil ekonomi kavramı, çevresel riskleri ve ekolojik kısıtları önemli ölçüde azaltırken, insan refahını ve sosyal eşitliği artıran bir ekonomik modeldir. En basit şekliyle, düşük karbonlu, kaynak verimli ve kapsayıcı bir ekonomik model olarak değerlendirilmektedir (UNEP, 2011: 76). Sonuç olarak, UNEP, yeşil ekonomiyi ekolojik tehditleri ortadan kaldırarak sosyal refahı destekleyen bir ekonomik büyüme modeli olarak görmektedir.

Literatürde yeşil ekonomi göstergeleri olarak ifade edilen birtakım endeks ve değerler bulunmaktadır. Bunlar; İnsani Gelişme Endeksi, gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi sağlaması nedeniyle önemli bir göstergedir. Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi, sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarını kapsamakla birlikte, içerisinde cinsiyetle ilgili değişkenlere yer verilmemektedir. Çevresel Performans Endeksi ise çevre sağlığı, biyoçeşitlilik, sürdürülebilir enerji, su kaynakları, hava kalitesi ve üretken kaynak yönetimi olmak üzere altı bileşenden oluşmaktadır. Kalkınmaya bağlılık Endeksi, 21 gelişmiş ülkeyi kapsamakta olup 2003 yılından itibaren düzenli olarak yayımlanmaktadır. Ulusların Refahı Endeksi ise 2001 yılında yalnızca bir kez yayımlanmış olup insan refahı endeksi ve ekosistem refah endeksinden oluşmaktadır (Kerk & Manuel, 2008: 230). Dolayısıyla, yeşil ekonomi göstergeleri, çeşitli endeksler ve strateji belgeleri aracılığıyla sayısal olarak ifade edilmektedir. Her endeks, farklı göstergeler kullanarak yeşil ekonomi stratejisini açıklamaktadır. Yeşil ekonomi, sosyal boyutu da içeren göstergelerle birlikte, yenilebilir, sürdürülebilir ve dönüştürülebilir çevre ve enerji unsurlarını kapsamaktadır.

Yeşil ekonomi düşüncesinin ortaya çıkış sürecine bakıldığında, bu süreci tetikleyen olayların genellikle ciddi küresel ekonomik krizler olduğu görülmektedir. Bu durum, yeşil ekonomiyi şekillendiren en önemli faktörlerin ekonomik krizler olduğu söylenebilir. 1929 Dünya Krizi'nin ardından, klasik iktisat anlayışı yerini Keynesyen anlayışa bırakmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında hızla büyüme hedefi ve sanayileşme süreci, Keynesyen politikaların 1970'li yıllarda ekonomik ve ekolojik krizlere yol açmasına neden olmuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, Keynes'in doğal kaynakların kıt ve tükenbilir olduğu gerçeğini yeterince dikkate almamasıdır. 1945-1970 yılları arasında yaygın olan kalkınma yaklaşımı, geleneksel kalkınma yaklaşımı çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak yaşanan ekolojik krizler, mevcut ekonomi modeline duyulan güvenin zayıflamasına neden olmuş ve geleneksel kalkınma yaklaşımında değişim süreci başlamıştır. Bu dönüşümün bir sonucu olarak, sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda şekillenen yeşil ekonomi kavramı ortaya çıkmıştır.

Yeşil ekonomi kavramı, 2008 yılında küresel düzeyde popülerlik kazanmaya başlamıştır. Bu kavram, özellikle 2012 yılında gerçekleştirilen Rio+20 Zirvesi'nde önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015: 313). Bu bağlamda, 2008 sonrası dönemin yeşil ekonomi açısından kritik bir aşama olduğu söylenebilir. 2008 küresel finans krizinin ardından ortaya çıkan belirsizlik ortamında sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı yeniden önem kazanmış ve bu durum yeşil ekonominin daha fazla tartışılmasına yol açmıştır. Nitekim kriz sonrası süreçte yeşil ekonomi, 2009 ve 2011 yıllarında UNEP raporlarında geniş bir şekilde ele alınmış ve yeni bakış açıları kazanmıştır (Yalçın, 2016: 753).

Yeşil ekonominin 2008 krizi sonrasında popüler hale gelmesinin en önemli nedenlerinden biri, UNEP'in yeşil ekonomiyi sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmada temel araçlardan biri olarak tanımlamasıdır (Özdemir vd., 2021: 17). UNEP'in 2009 yılı raporunda, kriz sonrası dönemde "Yeşil Yeni Düzen" kavramı öne çıkarılmış, 2011 yılı raporunda ise yeşil ekonomi farklı boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Yeşil ekonomi açısından bir diğer önemli dönüm noktası, 2012 yılında gerçekleştirilen Rio+20 Zirvesi olmuştur. Her ne kadar bu zirve, kesin taahhütlerin eksikliği ve yeşil ekonominin uygulanmasına dair ayrıntılı bir çerçeve sunmaması nedeniyle eleştirilse de küresel düzeyde önemli etkiler yaratmıştır. Zirve sonrasında birçok ülke, yeşil ekonomi odaklı ulusal kalkınma planları oluşturmuş ve bu doğrultuda politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu zirvede, yeşil ekonominin sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında kritik bir araç olduğu vurgulanmış, ülkeler yeşil ekonomi politikalarını geliştirme konusunda teşvik edilmiş

ve bu süreçte rehberlik mekanizmalarına duyulan ihtiyaç dile getirilmiştir (Newton & Cantarello, 2014: 5).

Sonuç olarak, yeşil ekonomi modeline geçiş, ancak stratejik, kapsamlı ve iyi tasarlanmış yeşil politikalar ile mümkün olabilir. Yeşil politikaların kapsamlı ve etkili bir şekilde oluşturulması, dönüşüm sürecinin daha kolay ve sorunsuz ilerlemesini sağlayacaktır. Bu nedenle, etkili yeşil politikaların geliştirilmesi adına daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

4. Sürdürülebilir Kalkınma, Yeşil Ekonomi ve Uluslararası Ticaret İlişkisi

Sürdürülebilir kalkınma, yeşil ekonomi kavramından daha önce ortaya çıkmış bir olgudur. 20. yy'de çevresel felaketlerin artması ve doğal kaynakların korunmasına yönelik farkındalığın yükselmesi, sürdürülebilir kalkınma anlayışının önem kazanmasına neden olmuştur. Yeşil ekonomi ise sürdürülebilir kalkınmanın uygulanmasına yönelik bir yaklaşım olarak gelişmiş ve 21. yüzyılın başlarında kavramsallaştırılmıştır.

Yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da, tam anlamıyla birbiriyle örtüşmedikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, yeşil ekonominin, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde doğrudan bir rol oynadığı açıktır. Ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren sürdürülebilir kalkınma, küresel ölçekte kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir. Ancak mevcut ekonomi modeli, sürdürülebilir kalkınmanın gerekliliklerini karşılamaktan uzak olup, bu hedefin başarılabilmesi için yeşil ekonomiye dayalı bir sistemin benimsenmesi gerekmektedir (Destebaşı vd., 2015: 16). Uluslararası sistemin, gezegenin geleceğini güvence altına almak adına yeşil ekonomi modeline yönelmesi kritik bir zorunluluktur. Geleneksel ekonomik modellerin sürdürülmesi, sosyal marjinalleşme ve aşırı kaynak tüketimi gibi olumsuz sonuçlar doğurarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin başarısız olmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda, sürdürülebilirliğin uzun vadeli bir hedef olarak korunması için yeşil ekonomi politikalarının etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Yeşil ekonomi, yalnızca sürdürülebilir kalkınma açısından değil, aynı zamanda her ülkenin genel ekonomik sisteminde de önemli bir yere sahiptir (Kastzellan, 2017: 495-499).

Uluslararası ticaret olgusu ise sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi dönüşümünün sağlayıcısı konumundadır. Çünkü uluslararası ticaret, çevre dostu mal ve hizmetlerin küresel ölçekte yayılmasını, yeşil teknolojilerin talebini ve sürdürülebilir üretim ve rekabet koşullarının ülkeler arasında yayılmasını sağlamaktadır (UNCTAD, 2011: 27). Ayrıca karbon vergileri

ve sınırdaki uygulanan karbon düzenlemeleri olmak üzere uygulanan ticaret politikaları ve uluslararası düzenlemeler de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine doğrudan etki etmektedir (Zhou vd., 2020: 959). Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi hedeflerinin başarısı önemli ölçüde uluslararası ticaretin rolüne bağlıdır. Ticaret, bir yandan çevre dostu teknolojilerin yayılmasına aracılık ederken, diğer yandan da ülkelerin uluslararası rekabet içinde yeşil dönüşüme uyum sağlama gerekliliğini artırmaktadır (Liu vd., 2025: 12). Dolayısıyla, uluslararası ticaret olgusu sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomiyi bir arada sağlayan önemli bir enstrüman olarak önem kazanmaktadır.

Yeşil ekonomi, çevresel sürdürülebilirliği ve ekonomik kalkınmayı bir arada gözetken bir yaklaşım olup bu dönüşümün hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. Bu çerçevede, yeşil ekonominin birtakım sağladığı faydalar ve karşılaşılabilecek zorlukları bulunmaktadır. Yeşil ekonomi, çevreye uyumlu ve sürdürülebilir kaynak kullanımına dayalı mal ve hizmetlerin gelişmesine katkı sağlar. Bu durumda, teknoloji gelişimi desteklenirken uluslararası piyasalarda rekabet avantajı elde etmek mümkün olmaktadır. Yeşil kavramıyla uyumlu ürün ve hizmetlerin tüketicilerce talep edilmesi, bu ürünlerin ekonomik değerinin artmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca, sürdürülebilir politikalar, işletmeler arası rekabeti ve sektörel dinamikleri geliştirerek yenilikçi uygulamaların yaygınlaşmasını desteklemektedir (Kuşat, 2013: 4902). Aynı zamanda işletme paydaşlarının işletmelerden faaliyetlerinin ekonomik, çevresel ve sosyal yönlerini gösteren kapsamlı bir rapor istemeleri, sürdürülebilirlik raporlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Ekinler, 2022: 1224). Bu durumun işletmeleri rekabet ortamında başka bir boyuta taşıdığı, yeşil ekonomiye, çevresel sürdürülebilirliğe ve ekonomik kalkınmaya katkı sağladığı söylenebilir.

Yeşil ekonomiye geçiş sürecinde bazı zorluklarla karşılaşmak olasıdır. Özellikle, maden ve enerji kaynaklarının fiyatlarında artış yaşanması, tarımsal ürünlerin maliyetlerini yükselterek gıda fiyatlarında dalgalanmalara neden olabilmektedir. Aynı zamanda yeşil teknolojilere yapılacak yatırımların büyük sermaye gerektirmesi, sanayileşmiş ve sanayileşmemiş ülkeler arasında gelişmişlik farklılıklarının artmasına yol açabilir. Ayrıca, ekonomik boyutun ötesinde, sosyal yönden de bazı olumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, büyük ölçekli işletmelerde yeşil dönüşüm nedeniyle istihdam azalabilir ve belirli meslek gruplarında işsizlik artabilir (Kuşat, 2013: 4902). Sonuç olarak, yeşil ekonomi, uzun vadede çevresel ve ekonomik faydalar sağlarken, geçiş sürecinde bazı maliyetleri ve sosyal etkileri beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, söz konusu dönüşümün etkili ve dengeli bir

şekilde gerçekleştirebilmesi için hem kamu politikaların hem de özel sektörün uyumlu ve kapsayıcı stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

5. Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yeşil Ekonominin Gelişimi ve Finansmanı

Planlı kalkınma dönemine geçişle birlikte çevresel sorunların ele alındığı ilk kalkınma planı, 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’dır. Bu planda, çevresel bozulmanın gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin yoğunluğu ve aşırı doğal kaynak tüketimiyle, gelişmekte olan ülkelerde ise bilgi eksikliği, yetersiz eğitim ve teknolojik yetersizlikler gibi faktörlerle ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Çevrenin korunmasına öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmış olmakla birlikte, Türkiye’nin kalkınma sürecinde sanayileşmeyi temel bir hedef olarak belirlediği ifade edilmiştir. Özellikle sanayi sektörünün çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin takip edilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (DPT, 1972: 866-867).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) kapsamında, çevre sorunları güncel bir durum olarak ön plana çıkmış ve bu sorunların çözümü için dönemin ekonomik ve toplumsal yapısına uygun stratejilerin belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Planda özellikle Ankara ve Eskişehir çevresindeki çayların kirliliğine dikkat çekilirken, İstanbul, İzmit, Kütahya Murgul, Çorum ve Bandırma’da sanayileşmenin neden olduğu hava kirliliğine değinilmiştir (DPT, 1978: 83-84).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1958-1989), çevre kirliliğinin yalnızca mevcut nesiller için değil, gelecek kuşaklar da göz önünde bulundurarak ortadan kaldırılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu çerçevede, doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesine yönelik politikalar ön plana çıkarılmıştır (DPT, 1984: 171).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) çerçevesinde, doğal kaynak yönetimini esas alarak insan sağlığını ve ekosistemi koruyan, gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakmayı temel ilke olarak benimsemiştir. Bu ilke, sürdürülebilirlik kavramının kalkınma politikalarındaki dayanağını oluşturmuştur. Ayrıca, enerji üretim ve tüketim süreçlerinde çevresel faktörlerin göz önünde bulundurulması, ekolojik ve sosyolojik dengenin sağlanması hedeflenmiştir. Çevre denetim ve izleme merkezlerinin kurulması da bu planın önemli unsurlarından biri olarak yer almıştır (DPT, 1989: 312).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında belirtilen “sürdürülebilir kalkınma” ilkesine yeterince uyulmadığını ve çevre korumaya yönelik örgütsel ve hukuksal düzenlemelerin yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Planda, 2872 Sayılı Çevre

Kanunu'nun yalnızca çevrenin kirlilik boyutunu ele alıp, koruma boyutunu göz ardı etmesinin karşılaşılan sorunların temel nedeni olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen Agenda 21 Eylem Planı ile birlikte uluslararası düzeyde çevre altyapısının oluşturulması ve sorumluluklarının yerine getirilmesi konularının önem kazandığı vurgulanmıştır (DPT, 1995: 189-190).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000-2005) kapsamında, sürdürülebilir kalkınma anlayışı doğrultusunda ekonomik büyümeyi desteklerken insan sağlığını ve ekolojik dengeyi koruyacak, doğal kaynakların etkin yönetimini sağlayacak ve gelecek nesillere daha sağlıklı bir çevre bırakacak düzeyde bir ilerleme kaydedilememiştir. Bunun yanı sıra, çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla bütünleşmesi sağlanamamış ve bu süreçte ekonomik araçlardan yeterli ölçüde yararlanılamamıştır. Plan çerçevesinde, çevre sorunlarının çözümüne yönelik strateji ve politikaların Avrupa Birliği (AB) normları ile uluslararası standartlara uygun şekilde belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, ulaştırma, enerji, sanayi ve konut sektörlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının kontrol altına alınmasının önemine vurgu yapılmıştır (DPT, 2000: 188-189).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) kapsamında, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından kamu kurum ve kuruluşlarının yetki ve görevlerindeki belirsizlik öne çıkan konular arasındadır. Türkiye, Mayıs 2004'te Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olmuştur. Plan kapsamında çevreyle ilgili temel politika ve tedbirler şu şekilde sıralanmaktadır (DPT, 2006: 73-74):

- Gelecek nesillerin ihtiyaçları gözetilerek, doğal kaynakların korunması ve kullanımıyla ilgili koşullar belirlenecek; bu kaynaklardan adil ve eşit şekilde faydalanmayı sağlayacak çevre yönetim sistemleri oluşturulacaktır.
- Tüm sektörlerde yatırım, üretim ve tüketim süreçlerinde “kirlüten öder” ve “kullanan öder” ilkelerini dikkate alan mekanizmalar etkin bir şekilde uygulanacaktır.
- AB'ye uyum çerçevesinde çevre standartları ve yönetimine ilişkin hukuki düzenlemeler güncellenirken, ülke koşulları ve kamu yönetiminde etkinlik esas alınacaktır.
- Çevre yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve işletilmesinde özel sektörün katılımını da içeren yeni finansman yöntemleri geliştirilecektir.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) döneminde, sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda çevre mevzuatı ve standartları

geliştirilmiş, kurumsal ve teknik altyapı iyileştirilmiş ve çevre yönetiminin güçlendirilmesine yönelik projeler hayata geçirilmiştir. Bu süreçte, İklim Değişikliği Strateji Belgesi ve Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı gibi temel politika belgeleri hazırlanarak çevre yönetimine yön veren bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçevede, emisyonların kontrol altına alınması, korunan alanların genişletilmesi ve biyolojik çeşitliliğin korunması başta olmak üzere, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi konularında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Aynı zamanda, çevre ve doğal kaynak yönetiminde planlama, uygulama, izleme ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Çevresel etkileri yüksek olabilecek proje ve programların önceden değerlendirilerek gerekli önlemlerin alınmasını sağlayacak politika araçlarının güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 136-137).

Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023) döneminde, hızla artan nüfus ve şehirleşmenin çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırdığını vurgulamaktadır. Özellikle yüksek sera gazı emisyonlarının etkisiyle iklim değişikliğinin hızlandığı ve bunun doğal afetler yoluyla insanlığı tehdit ettiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, özellikle Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere diğer bölgeleri de kapsayan İklim Değişikliği Eylem Planı'nın hazırlanmasına karar verilmiştir. Ayrıca, planda sürdürülebilir bir çevrenin sağlanması için yaşanabilir kentlerin inşasına da öncelik verilmektedir. Bununla birlikte, etkin bir çevre bilincinin oluşturulması amacıyla kamu, özel sektör, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve toplumun çevre bilincinin artırılmasının önemi ortaya koymaktadır (SBB, 2019: 157-158).

Onikinci Kalkınma Planı (2024-2028) döneminde, küresel ekonomi, Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki (BİT) hızlı ilerlemeler, üretim merkezlerindeki dönüşümler ve tedarik zincirlerindeki yeniden yapılanmalar gibi dinamiklerin etkisiyle yeni bir denge arayışına girmiştir. Bununla birlikte, enerji ve gıda başta olmak üzere emtia fiyatlarında yaşanan artışlar, enflasyonist baskılar ve arz güvenliği sorunları küresel ekonomik istikrarı tehdit etmektedir. Ayrıca, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik odaklı yeni üretim ve tüketim modelleri, geleneksel ekonomik yapıları yeniden şekillendirmektedir. Bu bağlamda, yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları, ekonomik büyümenin çevresel etkilerini en aza indirerek uzun vadeli refahın sağlanmasını hedeflemektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri olan yenilenebilir enerji, düşük karbonlu sanayi üretimi, çevre dostu ulaştırma sistemleri, yeşil lojistik faaliyetleri ve tarımda verimlilik artırıcı uygulamalar desteklenmelidir. Ayrıca, 2053 net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda gerekli altyapı yatırımları hızlandırılmalı,

finansal teşvik mekanizmaları oluşturulmalı ve yeşil dönüşüme yönelik beceri geliştirme programları yaygınlaştırılmalıdır (SBB, 2023: 81-82). Plan dönemi boyunca, ihracata yönelik, teknoloji yoğun ve katma değeri yüksek bir üretim yapısının benimsenmesi, Türkiye'nin küresel üretim ağlarında daha güçlü bir konum elde etmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda, imalat sanayisinde yatırım, üretim, istihdam ve ihracatı artırmaya yönelik politikalar önceliklendirilmiş olup, sürdürülebilir ve dijital dönüşüm ekseninde yeşil ekonomiye geçiş süreci desteklenmektedir. Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeşil büyümeye geçişi, ekonomik rekabet gücünü artırırken ekolojik dengeyi korumaya yönelik stratejik bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik, çevresel ve sosyal boyutların bir arada ele alındığı bütüncül bir kalkınma modeli olup, yeşil ekonomi bu amaca hizmet eden temel unsurlardan biridir. Türkiye, yeşil ekonomiye geçiş sürecinde belirli yapısal ve finansal zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (UNEP, 2011: 76-77). Bu bağlamda, söz konusu dönüşümü gerçekleştirebilmek için etkili ve sürdürülebilir finansman mekanizmalarının hayata geçirilmesi önem kazanmaktadır.

Yeşil ekonominin finansmanı, kamu ve özel sektör kaynaklarının etkin bir şekilde harekete geçirilmesini gerektirmektedir. Bu durumda, geleneksel finansman kaynaklarına ek olarak yeşil tahviller, sürdürülebilir bankacılık uygulamaları, karbon piyasaları ve uluslararası finansman mekanizmaları gibi alternatif finansman araçlarının kullanılması önem taşımaktadır (World Bank, 2019). Türkiye, yeşil ekonomiye geçiş süreci kapsamında çeşitli politikalar ve yasal düzenlemeler hayata geçirmektedir. 2021 yılında yayımlanan “Yeşil Mutabakat İş Planı” ve net sıfır emisyon hedefleri, yeşil finansmanın önemi konusunda farkındalığı artırmış ve bu alandaki girişimleri hızlandırmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2021: 2-4). Aynı zamanda, uluslararası finansman kaynaklarının etkin kullanımı da yeşil ekonominin finansmanında önem taşımaktadır. Türkiye, BM iklim fonları, AB finansal destekleri, IMF fonları ve dünya bankaları gibi kuruluşlardan yararlanarak yeşil projelerin finansmanını artırabilir (IMF, 2023).

Sonuç olarak, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeşil ekonomiye geçişi hızlandırması için etkin ve kapsayıcı bir finansman stratejisi belirlemesi gerekmektedir. Kamu ve özel sektör işbirliği ile desteklenen, ulusal ve uluslararası finansman kaynakları doğrultusunda bu dönüşümü gerçekleştirmek için önem kazanacaktır.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir kalkınmanın temel faktörlerinden biri yeşil ekonomi modeli olmuştur. Bu süreçte ülkelerin sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın yanı sıra sürdürülebilir çevre anlayışının sağlanması da önem kazanmaktadır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED), Birleşmiş Milletler (BM) gibi kuruluşlar tarafından belirlenen sürdürülebilir kalkınma temel ilke ve hedefler, gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan politikalar ve geliştirilen stratejiler sürdürülebilir bir çevre anlayışının sonucunda yeşil ekonomi uygulamaları önem kazanmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler, yeşil ekonomi uygulamaları yoluyla ekonomik kalkınmalarını sürdürülebilir temeller üzerine inşa etme fırsatına sahiptir. Ancak, bu ülkeler, yeşil büyümeye geçişte birçok yapısal ve finansal zorlukla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların aşılması için uluslararası işbirlikleri, yeşil finansman araçlarının etkin kullanımı ve yerel kalkınma stratejilerinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye özelinde yapılan değerlendirmeler, yeşil ekonomi politikalarının gelişimi ve uygulanabilirliği konusunda bazı olumlu adımlar atıldığını, ancak bu politikaların etkinliğinin artırılması gerektiğini göstermektedir. Türkiye'nin Kalkınma Planları çerçevesinde, yeşil ekonomi uygulamalarının güçlendirilmesi için belirli hedeflerin ortaya konması ve finansal kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle, yeşil büyüme stratejilerinin daha geniş çapta benimsenmesi için kamu-özel sektör işbirliklerinin teşvik edilmesi, yeşil yatırımların desteklenmesi ve sürdürülebilir üretim yöntemlerinin yaygınlaştırılması kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerde yeşil ekonomi, yalnızca çevresel sorumlulukları yerine getirmekle kalmayıp, aynı zamanda kalkınma süreçlerinin sürdürülebilirliğini güvence altına almayı da amaçlamaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için kamu sektörün, özel sektörün, sivil toplum kuruluşların ve araştırma merkezlerinin birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Türkiye'nin yeşil ekonomi politikalarındaki potansiyel, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemli bir fırsat sunmaktadır.

Kaynakça

- Aşıcı, A. A., ve Şahin, U. (2022). *Yeşil Ekonomi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Bilgili, Y. M. (2017). Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 559-569.
- Bozdoğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2(50), 1012-1028.
- Çatuk, C., & Uygur, M. N. (2025). IFRS convergence and international trade: evidence from comparison of Türkiye and European Union. *Business: Theory and Practice*, 26(1), 202-211.
- Destebaşı, A. N., Yavuz, Ö., & Toplar, S. (2015). Yeşil Ekonomi ile Sürdürülebilir Kalkınma. 18. *Uluslararası İktisat Öğrencileri Kongresi*, 1-20.
- Diesendorf, M. (2000). Sustainability and Sustainable Development, in Dunphy, D, Benveniste, J, Griffiths, A and Sutton, P (eds) Sustainability: The Corporate Challenge of the 21 st Century, Sydney: Allen& Unwin, Chapter-2, 19-37.
- Diyar, S., Akparova, A., Toktabayev, A., & Tyutunnikova, M. (2014). Green Economy-Innovation-Based Development of Kazakhstan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (140), 695-699.
- DPT (1972). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), DPT Yayın No: 272, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 01.02.2025
- DPT (1978). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), DPT Yayın No: 1664, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 01.02.2025
- DPT (1984). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), DPT Yayın No: 1974, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 02.02.2025
- DPT (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), DPT Yayın No: 2174, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 02.02.2025
- DPT (1995). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), DPT Karar No: 374, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 03.02.2025
- DPT (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), DPT Karar No: 697, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 03.02.2025
- DPT (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Sayı No: 26215, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 04.02.2025
- Ekinler, F. (2022). Sürdürülebilirlik İle İşletme Maliyeti Arasındaki İlişki. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(61),
- IMF (2023). Annual Report 2023: Global Financial Stability and Sustainability. International Monetary Fund, <https://www.imf.org>, Erişim Tarihi: 12.01.2025.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). Karar No: 1041, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 05.02.2025.

- Kastzellan. (2017). Green Growth, Green Economy and Sustainable Development: Terminological and Relational Discourse. *Prague Economic Papers*, 26(4), 487-499.
- Klarin, T. (2018). The Concept of Sustainable Development From its Beginning to the Contemporary Issues. *Zagreb International Review of Economics & Business*, 21(1), 67-94.
- Kerk, G.V., & R. Manuel, A. (2008). A Comprehensive Index for A Sustainable Society: The ssi- the Sustainable Society Index. *Ecological Economics*, 66(2-3), 228-242.
- Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Journal of Yaşar University*, 29(8), 4896-4916.
- Liu, J., Hull, V., & Xu, Z. (2025). Global metacoupling of international trade and sustainability, *Npj Sustainability*, 2(1), 1-16.
- Newton, A.C., & Cantarello, E. (2014). An Introduction to The Green Economy. Abingdon, UK: Earthscan.
- Özçağ, M., & Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 303-324.
- Özdemir, T., Turgut, C., & Kiraz, E.D.E. (2021). Sürdürülebilirlik İçin Yeşile Odaklanma. *Climate and Health Journal*, 1(1), 16-21.
- Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 3(12), 1853-1876.
- Özmete, E. (2010). Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz. *Aile ve Toplum Dergisi*, 6(22), 79-90.
- Sachs, J.D. (2015). *The Age of Sustainable Development*. New York: Columbia University Press.
- SBB (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2019). Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023). Karar No: 1225, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 05.02.2025.
- SBB (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2023). Onikinci Kalkınma Planı (2024-2028). Karar No: 1396, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 05.02.2025.
- Sinemillioğlu, O. (2009). Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Süreci. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 245-268.
- Şahinöz, A. (2019). Sürdürüleemeyen Sürdürülebilir Kalkınma. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 77-107.
- UN (2015). The 17 Goals. <https://sdgs.un.org/goals>, Erişim Tarihi: 12.01.2025.
- UNCTAD (2011). The Green Economy: Trade and sustainable development implacations, United Nations Conference on Trade and Deve-

- lopment, Erişim https://unctad.org/system/files/official-document/ditcted2011d8_en.pdf.
- UNEP (2011). *Towards A Green Economy: Pathways to Sustainable Development*. United Nations Environment Programme.
- WCED (1987). *Our Common Future*. (1. Baskı), New York: Oxford University Press.
- World Bank (2019). Finance for Climate Action: Scaling up Investment for Sustainable Development. World Bank Group, <https://www.worldbank.org>, Erişim Tarihi: 12.01.2025.
- Tanç, A. & Ekinler, F. (2022). Sürdürülebilirlik Raporları Kapsamında İşletmelerin Sera Gazi Salımı: Bist Sürdürülebilirlik Endeksinde Bir Araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1876-1886.
- Ticaret Bakanlığı (2021). Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021. <https://ticaret.gov.tr>, Erişim Tarihi: 15.01.2025.
- Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749-775.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181-208.